

Rapenburgerstraat 1940-1945

Rapenburgerstraat

1940-1945 *Guus Luijters*

Nieuw Amsterdam

De auteur ontving voor het schrijven van dit boek een subsidie
van de Stichting Democratie & Media

Democracy & Media
Foundation **Stichting**
Democratie & Media

© 2018 Guus Luijters

© 2018 Nieuw Amsterdam

Alle rechten voorbehouden

Tekstredactie Yulia Knol

Correctie Nienke van der Meulen

Ontwerp omslag en binnenwerk LevievanderMeer

Omslagbeeld De ijswinkel van Herman Gerritsen (in witte jas)

en Marie Gerritsen-Parser (links), Rapenburgerstraat 122 /

Stadsarchief Amsterdam, Comprecht Sanders

NUR 686

ISBN 978 90 468 2353 8

www.nieuwamsterdam.nl

Auteur en uitgever hebben naar uiterste nauwkeurigheid gestreefd. Mocht u desondanks nalatigheden of fouten in deze publicatie vinden, dan stellen wij het zeer op prijs indien u contact met ons opneemt. Er is geprobeerd alle rechthebbenden te achterhalen of te benaderen. De rechten op de foto's in dit boek zijn, waar mogelijk, volgens de wettelijke bepalingen geregeld. Degenen die menen alsnog zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich tot de uitgever wenden.

INHOUD

Woord vooraf	7
Rapenburgerstraat 1-197	14-167
Bijlage 1 Algemeen	170
Bijlage 2 Mauthausen	174
Bijlage 3 Absentieschrift	178
Dankwoord	187
Beeldverantwoording	188
Bibliografie	188
Personenregister	188

WOORD VOORAF

Af en toe sta ik in de Rapenburgerstraat en kijk om me heen. *Gasse ohne garote* heette de straat in het Jiddisj, Straat zonder spijt, want zijstraten waren er niet. Meyer Sluysen, schrijver van al die aangrijpende boeken over de Jodenhoek, noemde de straat om die reden Gebed zonder end, maar in de volksmond was het gewoon de Vinkenbuurt.

De straat is ongeveer twee keer zo breed als vroeger, maar nog steeds smal. En stil. De eens zo levendige straat is van de Grote Ramp nooit hersteld. Voor de oorlog was de Rapenburgerstraat een straat vol winkels en bedrijven. Er was een hoedenfabriek, een diamantslijperij, er waren zuurfabrieken en vrijwel ieder huis had op de begane grond een winkel of een winkeltje: een kruidenierszaakje, een bakkerij, een slagerij, een viswinkel, een kolenhandel. Op de etages, en soms ook beneden, zaten woningen. De verdiepingen waren vaak verdeeld in een voor- en achterwoning en soms waren die woningen ook weer opgedeeld. Zo konden op een verdieping meerdere huishoudens wonen. De vele mensen die er woonden waren bijna allemaal Joden. Of liever, het waren mensen die als Nederlands-Israëliet stonden ingeschreven. De J kwam pas in februari 1941, na de verplichte aanmelding van personen van 'Joodsen' bloede. De mensen die op deze manier door de bezetter, in nauwe samenwerking met de Nederlandse autoriteiten, als Jood waren aangemerkt, heeft vrijwel niemand in de straat de oorlog overleefd.

De Rapenburgerstraat was een Joodse straat, het hart van de Jodenhoek. Het opperrabbinaat van Amsterdam zat in de Rapenburgersjoel, de Neie Kille. Het gebouw grensde aan het Seminarie, waar de rabbijnenopleiding was gevestigd, en weer daarnaast zat het Nederlands-Israëlitisch Meisjesweeshuis. De gebouwen hebben, net als het Leerhuis verderop in de straat, hun functie

verloren. Het zijn appartementen geworden, kantoren, en een café. Na de oorlog was de straat onttakeld en verlaten. De hele even kant werd gesloopt en in de loop der jaren vervangen door nieuwbouw. Alleen aan de oneven kant zijn nog wat resten van het verleden te vinden. Het Bussenschutpoortje dat eens toegang gaf tot het hofje, een enkel Hebreeuws opschrift aan een gevel. Op nummer 169 herinnert een plaquette boven de ingang van café Waterlooplein aan de ontruiming van het Weeshuis op 10 februari 1943. En aan de deur onder de dubbele stenen trap van de voormalige synagoge zijn de haakjes nog te zien waaraan eens de mezoeza hing. Alleen de Portugese Synagoge, de Snoge, die vroeger ook in de Rapenburgerstraat stond, lijkt ongeschonden.

Als ik in de Rapenburgerstraat sta, denk ik aan de armoede die hier heerste. De echte krottenbuurten waren Valkenburgerstraat, Uilenburg, Joden Houuttuinen en Rapenburg, dat armer was dan de Rapenburgerstraat. In het fotoboek *De Amsterdamse Jodenhoek* vertelt samensteller M.H. Gans een anekdote die de verschillen in armoe illustreert: 'Een jongetje van een jaar of vijf bracht ze eens duidelijker naar voren dan lange uiteenzettingen kunnen doen. Hij sprak over zijn twee grootouderlijke families, beide voortreffelijk, maar toch zag hij verschil: "Bij opoe op Rapenburg eten ze matzekleis, bij oma in de Rapenburgerstraat eten ze matzeballen en het smaakt hetzelfde..." Het verschil zat toen in Rapenburg en Rapenburgerstraat, in oma en opoe.' Van de armoede in die jaren kunnen we ons nauwelijks een voorstelling maken. Geen geld om schoenen voor de kinderen te kopen, geen geld om een jurk of een werkbroek aan te schaffen, slecht en te weinig eten. Het Gemeentelijk Bureau voor Maatschappelijke Steun heeft het allemaal nauwkeurig gedocumenteerd. Niet iedereen was even arm, maar in onze ogen zal iedereen arm zijn geweest.

In de Rapenburgerstraat denk ik aan Sientje Abram, het meisje dat mij naar deze straat voerde en dat voor mij het symbool is geworden voor het leed dat de Joden is aangedaan. Sientje Abram, aan wie geen herinneringen bestaan, was elf jaar toen ze in het voorjaar van 1942 de ster moest dragen, die haar, zonder dat ze daar in haar eigen omgeving veel van zal hebben gemerkt, scheidde van de andere kinderen in de stad. Vanaf juli 1942 heeft ze meegemaakt dat mensen uit de straat spoorloos verdwenen: burens, vriendjes en vriendinnetjes. Toen begin september 1942 het ophalen uit de huizen begon, werd ze samen met haar vader en moeder en haar drie broers meteen weggehaald. Dat was op vrijdag 4 september 1942. Op maandag 7 september 1942 werd ze samen met

haar vader en moeder en haar drie broers weggehaald om naar het verre Westerbork getransporteerd te worden. Op maandag 7 september werd ze vanuit Westerbork naar Auschwitz gedeporteerd, waar ze op een gruwelijke manier werd vermoord.

Het ophalen van mensen om ze af te voeren en te vermoorden ging door tot ver in 1943. Toen iedereen verdwenen was, begon het verval van de straat. Sommige huizen kreeg nieuwe bewoners, andere werden van alle hout ontdaan, bleven zo staan of stortten in. De foto's van Boris Kowadlo geven een schrijnend beeld van de Jodenhoek zoals die er na de oorlog bij lag.

Het boek *Rapenburgerstraat 1940-1945* wil net als de expositie in het Stadsarchief Amsterdam een beeld geven van de straat en het leven van zijn bewoners. Om dit doel te bereiken, zijn zo veel mogelijk bronnen gebruikt. Op basis van het materiaal in het Stadsarchief, zoals gezinskaarten en verhuiskaarten, maakte Ton van der Jagt een soort burgerlijke stand van de straat. Vandaaruit is verder gewerkt, aan de hand van de politierapporten van het bureau Jonas Daniël Meijerplein, die minutieus verslag doen van de kleinste gebeurtenissen in de buurt, maar op cruciale ogenblikken zwijgen als het graf; aan de hand van de rapporten van het Bureau voor Maatschappelijke Steun; de transportlijsten en Joodse Raad-kaarten zoals te vinden in het Oorlogsarchief van het Rode Kruis; het archief van het NIOD en het Joods Historisch Museum; artikelen op de site van joodsamsterdam.nl; boeken en tijdschriften.

Het beeld dat zo is ontstaan is soms vaag, soms verbazingwekkend scherp, maar altijd tragisch. Het boek en de tentoonstelling laten zich samenvatten in de woorden van Jaap Meijer uit zijn boek *Het verdwenen Ghetto*, waarin hij schreef: 'O gruwelijke Rapenburgerstraat.'

Guus Luijters

Amsterdam, 11 januari 2018

De Rapenburgerstraat in 1935-1937. Een deel van de Kaart van Amsterdam, Dienst Publieke Werken, Amsterdam

De Rapenburgerstraat, september 1898. Vlagvertoon ter gelegenheid van de inhuldiging van Wilhelmina als koningin

1

1 David Abraham Ensels (Amsterdam, 18 juli 1905) woonde op Rapenburgerstraat 1. Hij was handelaar in brandstoffen en getrouwd met Esther Gobetz (Amsterdam, 5 juni 1906). Het echtpaar woonde eerder op Rapenburgerstraat 108-1. Ze kregen twee kinderen, Abraham David (12 oktober 1933) en Salomon (9 augustus 1937). Het hele gezin werd op 13 juli 1943 naar Sobibor gedeporteerd en daar meteen na aankomst op 16 juli 1943 vermoord.

David Abraham Ensels
(marktvergunning)

No. 33 7419

DIENT MARKTWEZEN

Naam Ensels
Voornamen D. A.
Geboortedatum 18 Juli 1905
Adres Rapenburgerstraat 108 I
Artikel bloemen
Staanplaats JAN EVERTSENSTRAAT
Gedurende _____
Datum uitreiking legitimatiebewijs 2 JULI 1938
No. soll.lijst 45 (29/5/38)

BIJZONDERHEDEN:
Behtgenuch: E. Gobetz
1 Kap. 108 300 m. en 100 m. (offen. C.W. 2/10/38)
gereguleerd

Z. O. Z.

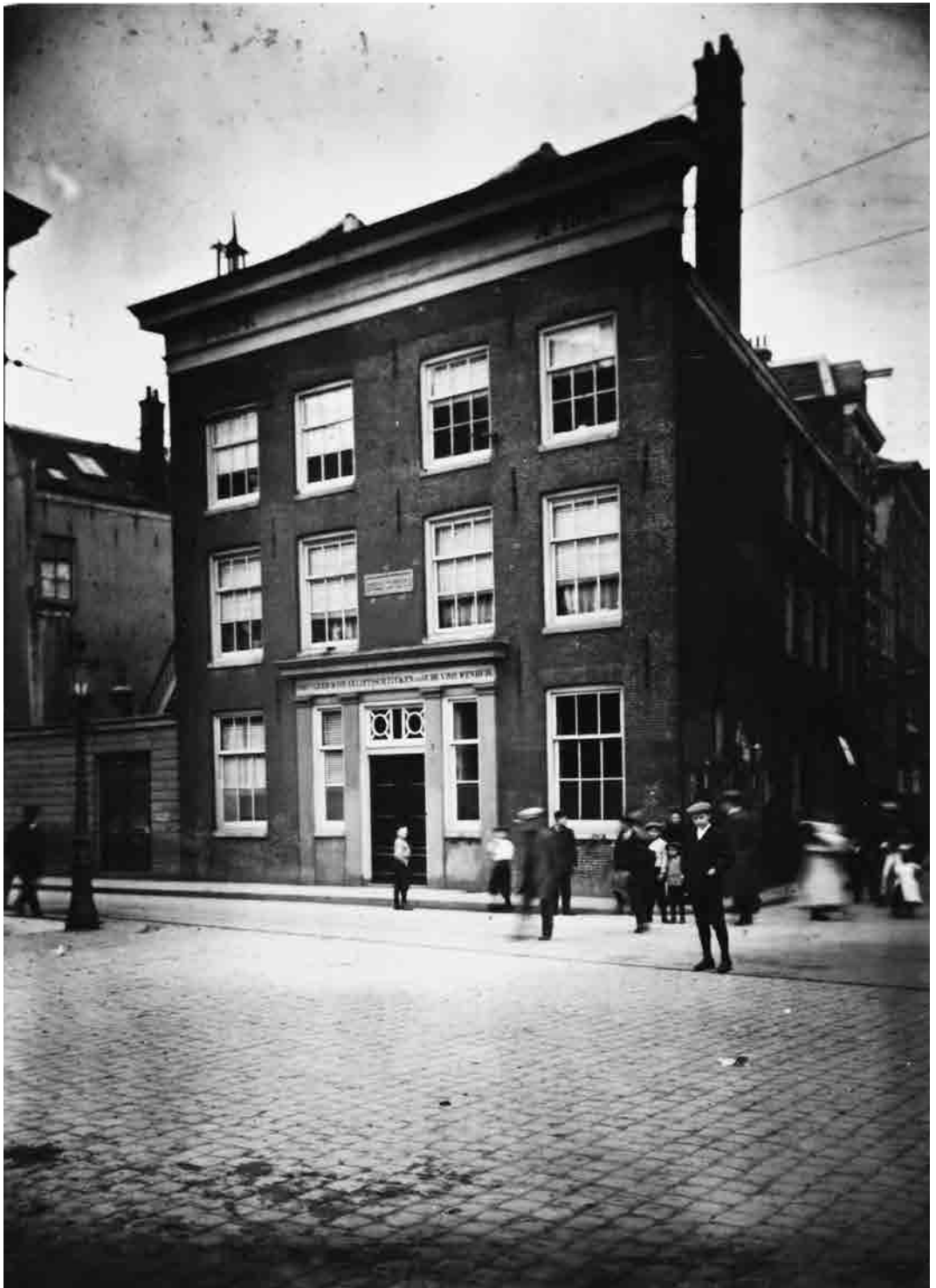
Model N.W. 11-2000-2-1936-181

3

**Fietsjongen boven 18 j. in
groentenzaak. Rapenburger-
straat 3. 32-M3834**

Nieuws van den Dag,
4 april 1941

3-HS EN 3-I Op 3 augustus 1945 verhuisde Nathan Matteman (Amsterdam, 6 juni 1894) van Rapenburgerstraat 56 naar Rapenburgerstraat 3-1, waar hij op de begane grond een hoedenwinkel begon. Matteman, die eerder inkoper van vodden was geweest, overleefde de oorlog, samen met zijn zoons: Hendrik (27 december 1924), Willem (4 mei 1926), Jacob (28 december 1930) en Samuel (30 november 1932).

Rapenburgerstraat 2, Portugees-Israëlitisch Zieken- en Oude Vrouwenhuis, ongedateerd

Op zaterdag 3 februari 1946 meldt het dagrapport van de politie te Amsterdam, afdeling 4, bureau Jonas Daniël Meijerplein:

18.50 uur

Brengen de a.p.s. v/d Drift en Elgersma, vanaf het Rapenburgerpl. twee personen t/z gifhandel, die opgeven gen. te zijn:

Hendrik Matteman, geb. A'dam 27-12-24, bontwerker, won. Rapenburgerstra. 3-II en Hendrik Johannes Ackema, geb. A'dam 7-1-1910, stoker, won. Czaar Peterstr. 211-III alhier. Zij worden door gen. a.p.s. overgebracht naar H.B. afd. E.D.

Op maandag 3 juni 1946 lezen we:

12.30 uur

Brengen de Aps v. Rath en Pleging vanuit de Rapenburgerst. t/z zwarte handel: MARTHA JOHANNA HUIJBOOM, geb. Asd. 1-8-28, confectienaaister, won. van Guerickestr. 75 boven, alh. En t/z belemmering: HENDRIK MATTEMAN, geb. Asd. 27-12-24, bontwerker, won. Rapenburgerstr. 3-II. NATHAN MATTEMAN, geb. Asd. 6-6-94, koopman, won. Rapenburgerstr. 3-II.

Huijboom gaat naar E.Z. en de anderen blijven in bewaring.

15.00 uur

Rapp. de a.p.s. Boom en Kroes dat zij te 14 uur, in verband met mut. 12.30 uur d.d. heden, een huiszoeeking hebben verricht ten huize van Willem Matteman, won. Rapenburgerstraat 3-II alhier, t/z Art 3 en 4 Tabaksdistributiebeschikking. Geen bijzonderheden geconstateerd.

Huijboom, gen. in mut. 12.30 van dit rapport, hier ter beschikking E.Z., door de a.p. Kroes per politieauto naar het H.B. overgebracht.

17.-

De verd. H. Matteman en N. Matteman, gen. in mut. 12.30 uur van dit rapport, na verhoord te zijn, op last van de Chef heengezonden.

Voor het gezin Nathan Matteman, zie ook 56-1.

4

LAMPEKAPPENAAISTERS GEVRAAGD
Aanmelden dagelijks van 9—5 uur
GEBR. RIJSEWIJK, Rapenburgerstraat 4, Amsterdam.

De Waarheid, 18 oktober 1946

6

VOOR R.K. WERKLOOZEN
Werklooze timmerlieden worden uitgenoodigd, eens een kijkje te komen nemen in de vakschool van het Werkloozen-Comité der St. Josephs Gezellen-Vereeniging in de Rapenburgerstraat 6, waar hun geheel kosteloos gelegenheid wordt geboden hun vakbekwaamheid te onderhouden en meerdere vakkennis op te doen, ook op het gebied der machinale houtbewerking.
In hetzelfde gebouw is gevestigd de afdeling te beschrijven, waar werkloze winkelbedienden

De Tijd, 27 oktober 1939

Rapenburgerstraat 4 (midden), ongedateerd

7

De brandbommen vielen terecht op de Oudeschans, de Prins Hendrikade, in het perceel Rapenburgerstraat 7, een pakhuis op den hoek van Rapenburg en de Oudeschans, en het perceel Nieuwe Uilenburgerstraat 23. Vier brandbommen, die op het wegdek neerkwamen, brandden uit zonder schade te veroorzaken. De drie andere veroorzaakten lichte branden in de genoemde perceelen.

Rotterdamsch Nieuwsblad,
16 oktober 1940

VRIJDAG 1 FEBRUARI A.S.
HEROPENING VAN HET VAN OUDS BEKENDE
SIGARENMAGAZIJN „LION”
v/h. RAPENBURGERSTRAAT 7.
THANS FRED. HENDRIKSTRAAT 79.
Beleefd aanbevelend G. VAN PRAAG.

De Waarheid, 30 januari
1946

8

8-HS Samson van Bever (Amsterdam, 2 september 1874) woonde met zijn gezin op 8-hs. Hij was getrouwd met Sientje Smeer (Amsterdam, 1 maart 1879). Samson en Sientje werden op 5 september 1942 naar Westerbork gedeporteerd en van daar op 7 september 1942 naar Auschwitz, waar ze op 10 september 1942 werden vermoord. Hun zoon Salomon (28 oktober 1920) werd tijdens de razzia's van februari 1941 opgepakt en op 5 september 1941 vermoord in Mauthausen.

Gevraagd: goed lompensor-
teerder(ster), hoog loon, bij
D. de Graaf, Lompensorteer-
derij „Kleine Henkie”, Rapen-
burgerstraat 8. Aanmelden
van 8 tot 5.15 uur. 4/140 C.

De Waarheid, 12 augustus
1946

HALLO! HALLO!
Wij betalen de hoogste prijzen
voor
Konijnenvellen enz.
Lompenhandel (Kleine Hen-
kie). D. de Graaf, Rapenbur-
gerstraat 8, Amsterdam.

Algemeen Handelsblad,
24 december 1946

Boedelbeschrijving
Rapenburgerstraat 8,
7 september 1942 >

Stammkarte No.	Ort	Strasse	Adresse Amsterdam	No.
Emigrant van Bever, Samson	Amsterdam	Rapenburger	Grundstückseigentümer	
Niederländer		str. Nr. 9	V. Grijzenhout	
Haushalt besteht aus 2 Personen				

Die Wohnung besteht aus: **1** Corridor, **4** Zimmer, **1** Küche, **1** Treppen,
 Baderaum, **1** Klossets, Keller, Garage.
 Nebengelass., Garten, Gartenhaus.

A.F., ferner noch:

In Zimmer 1 befinden sich folgende Möbel: 2 Glasgardinen, 4 Wandbilder, 1 Tisch mit Decke, 2 Stühle, 2 Armstühle, 1 Tisch mit Glasgeschirr, 2 Vasen, 1 Buffet Inhalt Glasgeschirr und wertlose Sachen, 1 Blumentisch, Bodenbelag Balatum, 1 Rohrmatte, 1 Kissen,

Gesch. Wert fl. 10.--

Zimmer 2: 1 Eisenbett mit Bettzeug, 1 Rohrmatte,

Gesch. Wert fl. -.50

³
 In Zimmer 2 befinden sich folgende Möbel: 2 Glasgardinen, 1 Hängelampe, 1 Spiegel, 1 Kohlenofen, 1 Tisch mit Decke, 1 Tisch, 4 Stühle, 2 Armstühle, 1 Hänge-Uhr, 1 Petroleumlampe, 1 Doppelbett mit Bettzeug, 1 Leinenschrank Inhalt Leibgut und Wäsche, im Wandschränken: Porzellan, Glasgeschirr, etwas Brennstoff(Koks), Bodenbelag wertlos, 3 Rohrmatte, 1 Kokosläufer,

Gesch. Wert fl. 10.--

Zimmer 4: 4 Glasgardinen, 1 Stuhl, Gartengerät, 1 Petroleumkocher, weiter wertlose Sachen, 1 Schrank im Korridor: Brennstoff(Koks), 1 Kleiderhänger, 1 Kokosläufer,

Gesch. Wert fl. 6.50

In Zimmer 3 befinden sich folgende Möbel: Küche: 2 Glasgardinen, 1 Hängelampe, 1 Gaskocher, 1 Wanne, 1 Waschbrett, Haushaltgerät, Küchengerät, 1 Tisch mit Decke, 1 Kokosläufer, Bodenbelag Balatum,

Gesch. Wert fl. 3.--

Gemacht in Amsterdam, den 17. September 1942
 von D. Esser und H.C.K. Sawade

Pers-, keer- en reparatie-inrichting „Kosta“ vr. voor direct
EEN FLINKE HALFWAS
 Aanmelden tot half 7. Rapenburgerstraat 9, Amsterdam.

Het Volk, 1 november 1941

Heden overleed tot onze
 diepe droefheid, onze lieve
**Moeder, Behuwd- en Groot-
 moeder, Zuster en Behuwd-
 zuster, 5344**
 Mevr. de Wed.
DINA ROEPER—SMEER,
 in den ouderdom van 69 jaar.
 Uit aller naam:
Fam. I. DE VRIES,
 Hunzestraat 8 hs.
Fam. M. ZILVERBERG,
 Grensstraat 1 hs.
Amsterdam, 26 October 1941

Het Joodsche Weekblad,
 31 oktober 1941. Dientje
 Smeer (Amsterdam,
 31 maart 1872) woonde tot
 haar dood op 9-hs.

9-II Op 9-11 woonde Truitje Rine-Kooker (Amsterdam, 7 april 1910). Ze was getrouwd met Maurits Rine (Amsterdam, 13 maart 1904). Truitje Kooker en Maurits Rine hadden vijf kinderen: Rachel (27 december 1931), Reina (16 augustus 1933), Salomon (6 mei 1935), Eva (28 november 1937) en Frederika, (1 december 1939). Het gezin werd op 11 augustus 1942 naar Westerbork gedeporteerd en van daar op 14 augustus 1942 naar Auschwitz, waar Truitje Kooker en haar kinderen meteen na aankomst op 16 augustus 1942 werden vermoord. Anderhalve maand later werd ook Maurits Rine in Auschwitz vermoord, uiterlijk op 30 september 1942.

Maurits Rine
 (marktvergunning)

D I E N S T M A R K T W E Z E N .

Naam *M. Rine*
 Voornamen *Maurits*
 Geboortedatum *12-3-1904*
 Adres *Marktvergunning 11*
 Artikel *vergunning*
 Staamplaats *van Rotterdam*
 Gedurende *Monday to Saturday*
 Datum uitreiking legitimatiebewijs *29 Aug. 1942*

BEZONDERHEDEN:
Volgen hieronder de namen van de kinderen

